పాఠం 17

భారతదేశంలో బ్రిటిష్ సామ్రాజ్య స్థాపన

సమర్థవంతమైన మొగలు పాలకులలో ఔరంగజేబు చివరివాడు. నేడు భారతదేశంగా వున్న విశాల భూభాగంపై అతడు ఆధిపత్యాన్ని సాధించాడు. క్రీ.శ.1707లో ఇతని మరణానంతరం మొగలుల సుబేదార్లు, పెద్ద జమీందార్లు ప్రాంతీయ రాజ్యాలను ఏర్పరచుకోవడం ఆరంభించారు. ఫలితంగా దేశంలో అనేక బలవత్తరమైన ప్రాంతీయ రాజ్యాలు ఏర్పడేసరికి ఢిల్లీ కేంద్రంగా పాలించడం కష్టతరమైపోయింది.

క్రీ.శ.18వ శతాబ్దం ద్వితీయార్థం నాటికి, బ్రిటిష్ వారి రూపంలో కొత్త అధికార కేంద్రం తెరపైకి వచ్చింది. బ్రిటిష్‌వారు చిన్న వ్యాపారస్తులుగా మనదేశం వచ్చిన విషయం మీకు తెలుసా? అలాంటిది వారు ఇంత విశాలమైన దేశానికి యజమానులు ఎలా కాగలిగారు?

© SCERT not to be republished

తూర్పు ఇండియా కంపెనీ :

క్రీ.శ.1600 సంవత్సరంలో తూర్పు ఇండియా కంపెనీ రాయల్ చార్టరు ద్వారా ఇంగ్లాండ్ పాలకురాలైన మొదటి ఎలిజబెత్ రాణి నుండి గుత్తాధికారాన్ని పొంది వర్తకం ప్రారంభించింది. దీని ప్రకారం ఇంగ్లాండ్‌లోని ఏ ఇతర వ్యాపార కంపెనీ కూడా తూర్పు ఇండియా కంపెనీతో పోటీకి రాకూడదు. ఈ ఒప్పందం ద్వారా కంపెనీకి సముద్రాల అవతల కొత్త భూభాగాలలో వస్తువులను చౌకగా కొని, యూరప్‌లో అధిక ధరలకు అమ్మే అవకాశం దొరికింది. ఈ కంపెనీకి ఇతర ఆంగ్లేయ కంపెనీల వారితో వ్యాపార పోటీగాని, భయంగాని లేకుండాపోయింది.

వ్యాపార లావాదేవీలు :

తూర్పు ఇండియా కంపెనీ ప్రధానంగా వర్తకం ద్వారా లాభాలను పొందే వ్యాపార సంస్థ. తక్కువ ధరకు

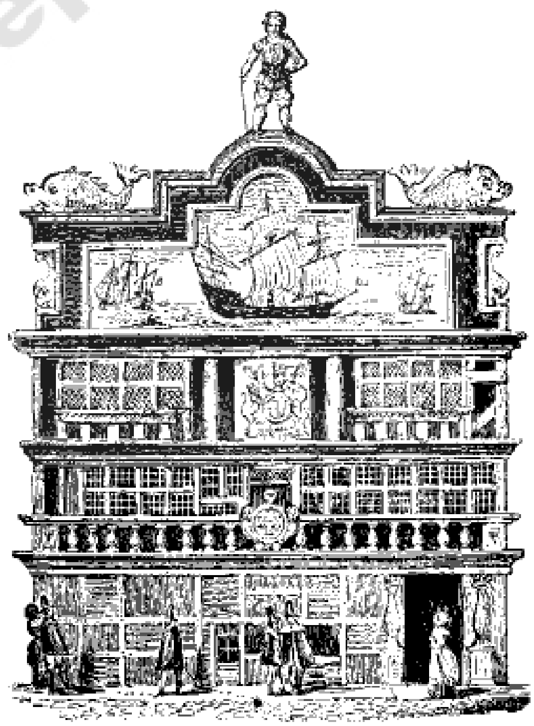

చిత్రం-17.1 లండన్‌లోని ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ ప్రధాన కార్యాలయం

చిత్రం-17.2
వాస్కోడిగామా

వస్తువులను కొని ఎక్కువ ధరకు అమ్మేవారు. ఆ రోజుల్లో వ్యాపార సంస్థలు తమ మధ్య పోటీ లేకుండా చూసుకొని అధిక లాభాలను గడించేవి.

అయితే ఇతర యూరప్ దేశాల వారిని తూర్పు దేశాల వ్యాపారంలోకి రాకుండా చార్టరు నిలువరించలేక పోయింది. బ్రిటిష్ వారి మొదటి నౌక ఆఫ్రికా పశ్చిమ తీరం గుండా ప్రయాణించి, గుడ్‌హోప్ అగ్రం దాటి హిందూ మహాసముద్రంలోకి ప్రవేశించే సమాయానికే, పోర్చుగీసు వారు భారతదేశ పశ్చిమభాగాన గోవాలో తమ స్థావరాన్ని ఏర్పాటు చేసుకున్నారు. పోర్చుగీసు నావికుడైన వాస్కోడిగామా క్రీ.శ.1498 లో భారతదేశానికి సముద్రమార్గాన్ని కనుగొన్నాడు. 17వ శతాబ్దం ఆరంభంలోనే డచ్ దేశస్థులు కూడా హిందూ మహాసముద్ర తీరాన వ్యాపారం చేయటానికి గల అవకాశాలను అన్వేషించనారంభించారు. ఇంతలోనే ఫ్రెంచి వ్యాపారులు కూడా వచ్చి చేరారు. సమస్య ఏమిటంటే అన్ని కంపెనీల వారు ఒకే రకమైన వస్తువులను కొనటానికి ఆసక్తి చూపించారు. భారతదేశంలో తయారయ్యే నాణ్యమైన పత్తి, సిల్క్‌కు యూరప్‌లో బాగా డిమాండ్ వుంది. కాగితం, లవంగాలు, మిరియాలు, యాలకులు, అల్లం, దాల్చిన చెక్క వంటి వాటికి కూడా మంచి గిరాకీ వుంది. యూరోపియన్ కంపెనీల మధ్య పోటీ ఆయా వస్తువుల ధరలను అనివార్యంగా పెంచింది. పోటీ పెరిగిన ఈవ్యాపారాన్ని కాపాడుకోవటానికి సైన్యం, కోటలు అవసరమైనాయి. కోటలు కట్టి స్థావరాలను ఏర్పరుచుకొనే ప్రయత్నాలు, లాభసాటి వ్యాపారాన్ని కొనసాగించటం స్థానిక పాలకులతో ఘర్షణలకు దారితీశాయి.

ఆయుధాలు ధరించిన వ్యాపారులు :

భారతదేశంతో వ్యాపారం చేయటానికి యూరప్ వ్యాపారులు తమ సొంత కంపెనీలను ఏర్పరచుకున్నారు. బ్రిటిష్ వ్యాపారస్తులు ఇంగ్లీష్ ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీని, ఫ్రెంచి వ్యాపారస్తులు ఫ్రెంచి ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీని ఏర్పాటు చేసుకున్నారు. భారతదేశంలో వ్యాపారాన్ని హస్తగతం చేసుకోవటానికి ఈ రెండు కంపెనీలు అనేక సంవత్సరాలు పోరాటాలు చేసాయి. ఇద్దరు ఒకరినొకరు తరిమి కొట్టాలని ప్రయత్నించారు. వారి పోరాటాలకు మద్దతుగా ఇంగ్లాడు, ఫ్రాన్సుల నుండి సైన్యాలను దింపుకున్నారు. ఆయా దేశాల రాజులు కూడా తమతమ కంపెనీలకు మద్దతు తెలిపి పలు

చిత్రం-17.3, 1676 నాటి మచిలీపట్నం తైలవర్ణచిత్రం

© SCERT not to be republished

విధాలుగా సహకరించారు. ఆ కంపెనీలు భారతదేశంలో భూమిని సంపాదించి స్వంతంగా కోటలు కట్టుకొని ఒకరిపై ఒకరు యుద్ధాలు చేసారు.

వ్యాపారంలో లాభాల ద్వారా వారి వద్ద పోగుపడిన సంపద బ్రిటిష్ పరిశ్రమలను అభివృద్ధిపరచటానికి ప్రపంచాధిపత్యం స్థాపించడానికి దోహదపడింది. ఈ కాలంలోనే ఇంగ్లాడుతో పాటు, యూరోపియన్ దేశాలైన స్పెయిన్, పోర్చుగల్, ఫ్రాన్స్, హాలెండ్, జర్మనీ వంటి దేశాలు ఉత్తర, దక్షిణ అమెరికాలలో, ఆఫ్రికా, ఆసియా ఖండాలలో తమతమ వలసలను సంపాదించాయి. ఈ వలసలు యూరప్ దేశాలకు అధికారాన్ని, సంపదను అందించాయి.

ఈ వ్యాపారస్తులను సైన్యాన్ని నిర్వహించటానికి, కోటలు కట్టుకోటానికి, యుద్ధాలు, సైనికశక్తి ద్వారా తమ రాజ్యాలలో ఆర్థిక శక్తిగా ఎదగటానికి అనుమతించటం ఎంత ప్రమాదమో మొగలు చక్రవర్తులు, స్థానిక రాజులు, నవాబులు క్రమంగా గుర్తించారు.

మొగలు చక్రవర్తులు బలంగా ఉన్నంతకాలం యూరప్ కంపెనీలకు వారి సైనిక శక్తిని భారతదేశంలో స్థాపించటం సాధ్యపడలేదు. షాజహాను, ఔరంగజేబు కాలంలో అనేక సార్లు ఈ యూరప్ కంపెనీలు పోరాడి ఓడినాయి. ఔరంగజేబు మరణించిన కొంతకాలానికి వివిధ సామంతరాజులు స్వతంత్రులుగా తమ సంస్థానాలను పాలించటం ప్రారంభించారు. ఆ విధంగా బెంగాల్, అవధ్ (లక్నో), హైదరాబాదు ప్రాంతాలు మొగలు రాజులను తమ చక్రవర్తిగా నామమాత్రంగా గుర్తిస్తూ వారే స్వతంత్రంగా వ్యవహరించారు.

మొగలు సామ్రాజ్యం చిన్న చిన్న రాజ్యాలుగా ముక్కలవగానే ఈ కంపెనీల వారు తమ అధికారానికి బాటలువేశారు. వారితో ఎక్కువ వ్యాపారం చేయాలని రాజులు, నవాబులు భావించినప్పటికీ ఆ కంపెనీలు

చిత్రం-17.4 బెంగాల్ పాలకుడిగా రాబర్ట్ క్లైవ్‌కు మొగలు చక్రవర్తి షా ఆలం హక్కు కల్పిస్తున్న దృశ్యం

పెంచుకుంటున్న సైనిక శక్తిని నిలువరించటానికి స్థానిక రాజులు యత్నించారు.

ఉదాహరణకు క్రీ.శ.1764 సంవత్సరంలో ఆర్కాట్ (ఉత్తర తమిళనాడు) నవాబు అయిన అన్వరుద్దీన్ ఖాన్ ఫ్రెంచి సైన్యానికి వ్యతిరేకంగా తన సైన్యాన్ని పంపించాడు. కాని నవాబు పెద్ద సైన్యాన్ని ఫ్రెంచి వారి చిన్న సైన్యం ఓడించడం అందరినీ ఆశ్చర్యచకితుల్ని చేసింది. అంటే చిన్న యూరప్ సైన్యం పెద్ద భారతసైన్యాన్ని ఓడించిందన్నమాట. ఈ విజయంతో యూరప్ వర్తకులకు సైనిక శక్తితో భారతదేశంలో తాము తలచుకున్నది సాధించగలం అనే ధైర్యం కలిగింది.

క్రీ.శ.1700 సంవత్సరంలో భారత పాలకుల సైన్యాలకంటే యూరప్ సైన్యాలు ఎలా భిన్నమైనవి? యూరప్ సైనికులు మంచి శిక్షణ పొంది, ఎక్కువ జీతాలను క్రమం తప్పకుండా పొందుతున్నారు. వారికి మంచి ఫిరంగులు, తుపాకులు ఉన్నాయి. వారు ప్రతిరోజు కవాతు

© SCERT not to be republished

చేస్తుండేవారు. ఆ విధమైన నిరంతర శిక్షణ వల్ల యూరప్ సైన్యంలో చేరిన భారతీయ సైనికులు కూడా యుద్ధంలో మంచి నైపుణ్యాన్ని ప్రదర్శించేవారు.

భారత రాజ్యాలలో పెరుగుతున్న యూరప్ వారి జోక్యం :

వ్యాపారంలో లాభాలను పెంచుకోవడానికి సైన్యాన్ని కంపెనీవారు ప్రయోజనకరంగా వినియోగించుకున్నారు. ఇద్దరు భారత రాజులు కొట్లాడుకుంటుంటే వీరు ఒకరి పక్షం వహించి ఆ పోరాటాలలో భాగస్వాములయ్యేవారు. వారి సైన్యాన్ని ఒక పక్షానికి మద్దతుగా పంపి ఎదుట వారిని ఓడించేవారు. ఇందుకు ప్రతిఫలంగా తమ వ్యాపారానికి కావలసిన అనేక రాయితీలను గెలిచిన రాజు నుండి పొందేవారు. భారతదేశ రాజులు సైన్య సహకారం పొందినందుకు 'బహుమానం'గా కంపెనీలకు పెద్ద మొత్తాలలో నగదును ముట్టచెప్పేవారు. తమ వ్యాపారాన్ని మరింత వృద్ధిపరచుకోవటానికి కంపెనీలకు ఈ నగదు ఉపయోగపడేది.

ఇందుకు ఉదాహరణ: ముజఫర్ జంగ్‌ను దక్కన్ నవాబును చేసినందుకుగాను, ఫ్రెంచి ఈస్ట్ ఇండియాకంపెనీ గవర్నరైన డూప్లేకు పాండిచ్చేరి వద్ద కొంత భూభాగాన్ని, మచిలీపట్నాన్ని ఇచ్చాడు. అంతేకాకుండా కంపెనీకి 50 వేలు, ఫ్రెంచి సైన్యానికి 50 వేలు, డూప్లేకు సంవత్సరానికి లక్ష రూపాయలు, 20 లక్షల విలువచేసే జాగీరును ఇచ్చాడు.

దీనితో కంపెనీలు స్థానిక పాలకుల నుండి వారి రాజ్యాలలోని చిన్న చిన్న భూభాగాలను 'బహుమతులు'గా తీసుకోవటం ప్రారంభించారు. వారు ఆ భూభాగాలలోని గ్రామాలు, పట్టణాల నుండి భూమి శిస్తు వసూలుచేయటం మొదలుపెట్టారు. ఈ డబ్బును తమ వ్యాపారానికి, తమ సైన్యాన్ని పెంచుకోటానికి, పోషించటానికి వాడేవారు. భారతదేశంలో ఆధిపత్యానికై జరిగిన పోరులో నెమ్మదిగా ఫ్రెంచి కంపెనీపై ఇంగ్లీషు కంపెనీ విజయం సాధించింది.

కంపెనీ అధికార దుర్వినియోగం :

బ్రిటిష్ ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీకి 'బహుమానాలు' ఇవ్వటం, వారిసైన్యం ఖర్చులను భరించటం చాలా కష్టమని త్వరలోనే భారతదేశ రాజులు గుర్తించారు. కంపెనీ చేసే ఇతర పనులు కూడా ఈ రాజులకు చికాకు కలిగించాయి. కొందరు భారత పాలకులు తమ వద్ద కొన్న చాలా వస్తువులపై పన్ను మినహాయింపు ఇచ్చారు. దీనిని వారు అవకాశంగా తీసుకొని దుర్వినియోగపరిచారు. ఉదాహరణకు కంపెనీ ఉద్యోగులు తమ సొంత వ్యాపారం ప్రారంభించి ఆ వస్తువులను కంపెనీ వస్తువులుగా చూపి పన్ను ఎగవేసేవారు.

ఈ విధంగా కంపెనీ సంపద పోగుపడటమే కాకుండా దానిలో పనిచేసే ఉద్యోగులు కూడా డబ్బును పోగేసుకొని తమ దేశాలకు సంపన్నులుగా తిరిగివెళ్లారు. కంపెనీ వ్యాపారానికి భారతీయ

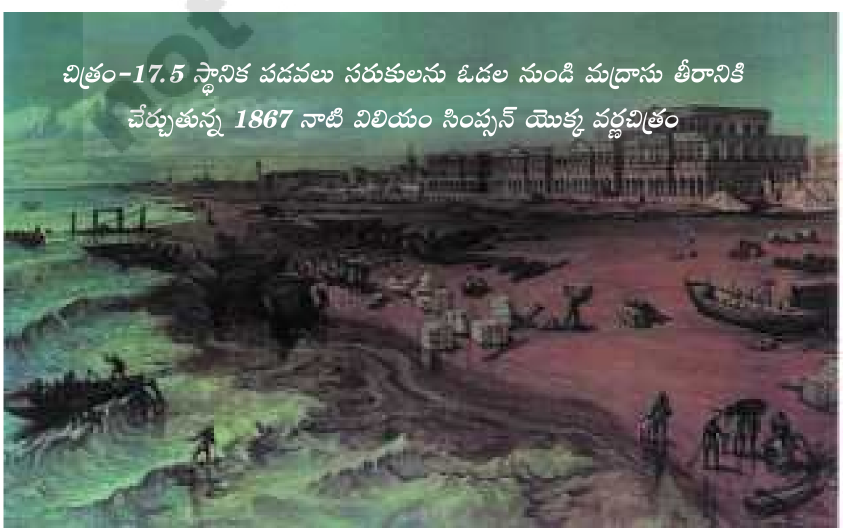

చిత్రం-17.5 స్థానిక పడవలు సరుకులను ఓడల నుండి మద్రాసు తీరానికి చేర్చుతున్న 1867 నాటి విలియం సింప్సన్ యొక్క వర్ణచిత్రం

© SCERT not to be republished

వ్యాపారులు, శేట్‌లు సహకరించారు. వీరు కూడా తమ వస్తువులను కంపెనీ వస్తువులుగా చూపి పన్ను మినహాయింపు పొందారు.

ఈ విధంగా కంపెనీలు స్థానిక రాజ్యాల ఆదాయాన్ని మోసపూరితంగా లూటీ చేసారు, దోచుకున్నారు. కంపెనీ తన సైనిక శక్తిపట్ల ఎంతో గర్వపడేది. చేతివృత్తులవారిని తమ సరుకును తక్కువ ధరకు అమ్మేలాగా కంపెనీవారు వత్తిడిచేసేవారు. తమ అధీనంలోని ప్రాంతాలలోని రైతులను పిండి దారుణమైన శిస్తులను వసూలుచేసేవారు. ఆ పీడనకు పాలకులు వ్యతిరేకిస్తే ఆంగ్లేయులు పోరాటాలకు దిగేవారు. అవసరమైతే ఆ రాజులను తొలగించి, వ్యాపారానికి సహకరిస్తూ అడుగులకు మడుగులొత్తే వారినే రాజులుగా నియమించేవారు.

- వ్యాపారం చేసేవారికి సరుకులను కొనటానికి డబ్బు అవసరం. భారతదేశంలో బ్రిటిష్ వారి వ్యాపారానికి డబ్బు లభించిన మూడు మార్గాలను రాయండి.
- ఆంగ్లేయుల నుండి భారతీయ రాజులు ఏమి ప్రయోజనాలు పొందారు?

ఆంగ్లేయుల పాలన - అమలు:

భారతదేశాన్ని పూర్తిగా, స్వేచ్ఛగా తమ వ్యాపారానికి వాడుకోవాలంటే తామే పాలకులం కావాలనే భావన ఆంగ్లేయులలో క్రమంగా ప్రారంభమైంది. అందుకే వారు రాజులను, నవాబులను తొలగించి తామే పాలించటం మొదలుపెట్టారు.

క్రీ.శ.1757 సంవత్సరంలో ప్లాసీ వద్ద జరిగిన యుద్ధంలో ఆంగ్లేయులు బెంగాల్ నవాబు సిరాజుద్దౌలాను ఓడించి, బెంగాల్‌లో తమ పాలనను ప్రారంభించారు. భారతదేశ చరిత్రలో ప్లాసీ యుద్ధం ఒక ముఖ్య ఘట్టం. ఆ తరువాతనే ఆంగ్లేయులు అనేక చిన్న, పెద్ద రాజ్యాలను ఆక్రమించటం ప్రారంభించారు.

క్రీ.శ.1765-68 సంవత్సరాల మధ్యకాలంలో ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని కోస్తా జిల్లాలను (నేటి కృష్ణా, తూర్పు, పశ్చిమ గోదావరి జిల్లాలు, విశాఖపట్టణం, విజయనగరం, శ్రీకాకుళం, ప్రకాశం, గుంటూరు) తమకు అప్పగించవలసిందిగా హైదరాబాదు నిజాంను ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీవారు ఒత్తిడి చేసి హస్తగతం చేసుకున్నారు. ఈ ప్రాంతాన్ని కంపెనీ మద్రాసు ప్రాంతపు 'ఉత్తర సర్కారులు'గా పిలిచేవారు. ఇందుకు ప్రతిఫలంగా నిజాంకు అందుబాటులో ఆంగ్లేయుల సైన్యాన్ని ఉంచుతామని అంగీకరించారు. కాని వాస్తవానికి ఈ సైన్యాలు నిజాంకు సహాయం చేయటం కంటే అతనిని అదుపు చేయటానికి ఎక్కువగా ఉపయోగపడ్డాయి.

బ్రిటిష్‌వారి కుట్రలను, కుతంత్రాలను గమనించిన చాలా మంది రాజులు, నవాబులు వారికి వ్యతిరేకంగా పోరాడారు. అలా పోరాడిన వారిలో మైసూరుకు చెందిన హైదర్ అలీ, టిప్పుసుల్తాన్‌లు, మరాఠీ సర్దారైన మహాదిజీ సింధియా, నానా ఫడ్నవీస్ మొదలైన వారున్నారు. కాని అవి చిన్న రాజ్యాలైనందున ఒకదాని తర్వాత మరొకటి ఆంగ్లేయుల వశమైనాయి.

ఈ పోరాటాలలో బ్రిటిష్ వారి విజయాలకు సహకరించిన గవర్నర్ జనరల్‌లలో రాబర్ట్ క్లైవ్, వారన్ హేస్టింగ్స్, వెల్లస్లీ మొదలైనవారు ముఖ్యులు. క్రమేణా, భారతదేశ భూభాగంలో చాలా వరకు ఆంగ్లేయుల ప్రత్యక్ష పాలన కిందకు రాసాగింది. చాలా ప్రాంతాలలో రాజులు, నవాబులు పాలిస్తున్నప్పటికీ వారు బ్రిటిష్ వారి సార్వభౌమత్వం కిందనే పనిచేయసాగారు. 'రెసిడెంట్' అని పిలువబడే ఒక ఆంగ్లేయ అధికారిని రాజుల, నవాబుల రాజ్యాలలో నియమించి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం వారిపై ఒక కన్నేసి ఉంచేది.

- భారతదేశంతో వ్యాపారం చేస్తున్న ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ వారు మన దేశాన్ని ఎందుకు పాలించాలని భావించారు?

© SCERT not to be republished

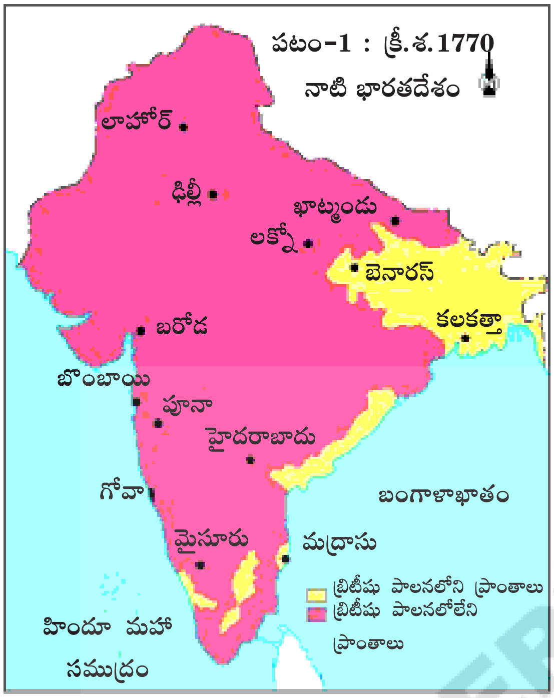

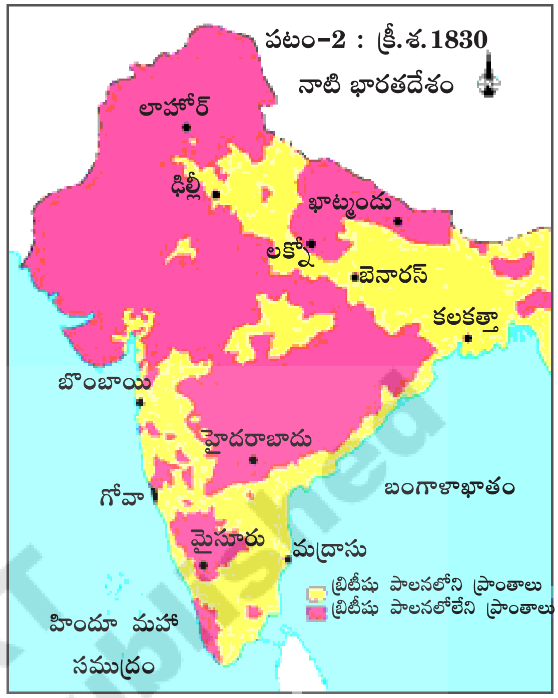

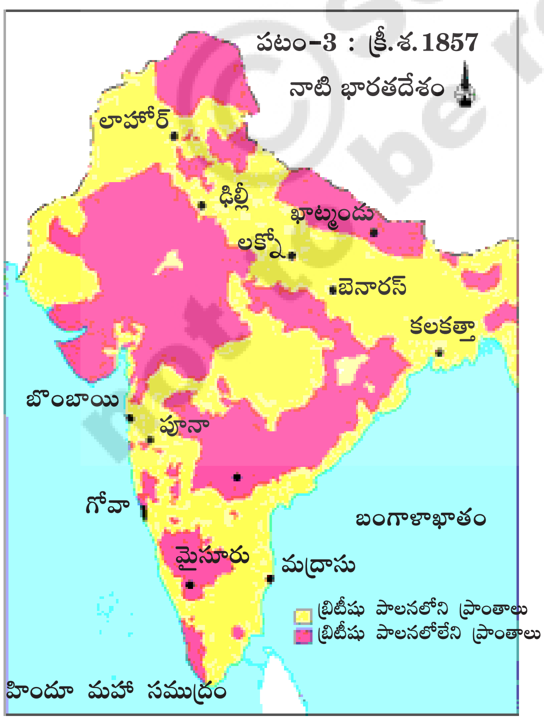

© SCERT not to be republished

భారతదేశంలో బ్రిటిషు అధికారం వ్యాప్తి.

- పై పటాలను పరిశీలించి నేటి భారతదేశ రాజకీయ పటంతో పోల్చండి. ప్రతి పటంలో బ్రిటిష్ పాలన కింద లేని ప్రాంతాలను గుర్తించండి.
- 1857 నాటికి ఆంగ్లేయుల పాలన ఎంత వరకు విస్తరించింది? పక్క పటాన్ని పరిశీలించి ఆనాటికి ఇంకా భారతీయ రాజుల ఆధీనంలో వున్న రాజ్యాల జాబితాను తయారుచేయండి.

ఆంగ్లేయుల పాలనపట్ల అసంతృప్తి :

ఆంగ్లేయులు తమ పాలనను స్థాపించటానికి అనేక మంది రాజులతో, నవాబులతో పోరాడారు. రాబోయే పాఠాలలో వారి పాలన గురించి, విధానాల గురించి మరింత నేర్చుకుంటారు. వారు భారత ప్రజల నుండి నిరంతరం వ్యతిరేకతను ఎదుర్కొన్నారు. బ్రిటిష్ వారికి అనుకూలంగా వున్న రాజ కుటుంబాలను అధికారంలో ఉంచటం లేకపోతే తొలగించటం వంటి చర్యల వల్ల రాజ కుటుంబాలు ఆంగ్లేయులను వ్యతిరేకించాయి.

అధిక పన్నులు వేయటం, నిర్దాక్షిణ్యంగా పన్నులు వసూలు చేయటం వంటి చర్యల వల్ల, నిరంతరం భయం గుప్పిట్లో ఉండి, పన్నులు చెల్లించలేకపోతే భూములు పోతాయేమోనని భయపడిన రైతులు, భూ యజమానులు కూడా తిరుగుబాట్లు చేశారు.

ఆంగ్లేయులు అమలు జరుపుతున్న కొత్త నియమాలు, చట్టాల వల్ల అడవిపై తమ హక్కును కోల్పోతున్న గిరిజన తెగలు తిరుగుబాటు చేశాయి. రాబోయే పాఠాలలో దీని గురించి మీరు మరింత నేర్చుకుంటారు.

ఆంగ్లేయులు తమను క్రైస్తవులుగా మార్చుతారని హిందువులు, ముస్లింలు భయపడ్డారు.

1857లో కొన్ని నెలలపాటు జరిగిన పోరాటంలో ఆంగ్లేయులు మొత్తం ఉత్తర భారతంలో తమ ఆధిపత్యాన్ని కోల్పోయారు. ఈ తిరుగుబాటును భారత సిపాయిలే ప్రారంభించారు. తరువాత రాజ కుటుంబాలు కూడా వీరితోపాటు పోరాటంలో కలిసాయి. రైతులు, గిరిజనులు, భూయజమానులు, చేతివృత్తుల వారు కూడా ఈ తిరుగుబాటుతో జతకలిశారు.

©SCERT not to be republished

1857 తిరుగుబాటు :

స్థలం: మీరట్ మిలటరీ కంటోన్‌మెంట్, బ్రిటిష్ సైనిక స్థావరం

తేది: 10-5-1857 ఆదివారం.

సూర్యాస్తమయం కాబోతుండగా బ్రిటిష్ అధికారులపై భారత సిపాయిలు కాల్పులు మొదలుపెట్టారు. భారతదేశ రాజులను ఓడించి, వారి సామ్రాజ్యాలను ఆంగ్లేయులు జయించటానికి సహాయపడిన సైనికులే ఈ తిరుగుబాటు చేశారు. వారు ఆంగ్లేయుల ప్రవర్తనతో విసుగు చెందారు. వారికి జీతాలు సకాలంలో అందేవి కాదు. వారికి బ్రిటిష్ సైనికులతో సమానంగా గౌరవం దక్కటంలేదు. వీటికి పరాకాష్ఠగా, సిపాయిలకు ఇచ్చిన కొత్త రైఫిళ్లలో వాడే తూటాలకు ఆవు, పందికొవ్వు పూసి వుందనీ, వాటిని నోటితో కొరికి ఉపయోగించటమంటే తమ మత విశ్వాసాలు దెబ్బ తినటమని భావించారు. ఇటువంటి అనుమానంతోనే 1857 మార్చిలో కలకత్తా దగ్గరలోని బారక్‌పూర్‌లో కూడా తిరుగుబాటు జరిగింది. కానీ మీరట్‌లో జరిగిన తిరుగుబాటు చాల పెద్దది. ఆ రోజు సైనికులు తమ అధికారులపై కాల్పులు జరిపి అంతటితో ఆగకుండా అదే రాత్రి ఢిల్లీ వైపు సాగిపోయారు.

చిత్రం 17.5ఎ

1) తూటాను విప్పడానికి పేపర్ సీల్‌ను నోటితో కొరుకుతున్న సిపాయి

2) రైఫిల్లో తుపాకి మందు నింపుతున్న సిపాయి

3) కాగితంలో చుట్టిన తూటాను తుపాకిలో అమర్చుతున్న సిపాయి

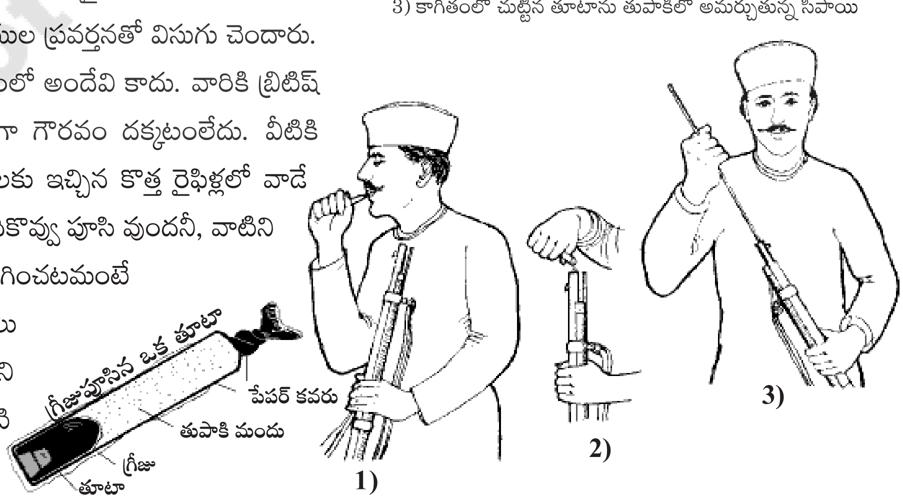

స్థలం: మీరట్ పట్టణం
తేదీ: ఆదివారం రాత్రి, సోమవారం
10, 11 మే-1857

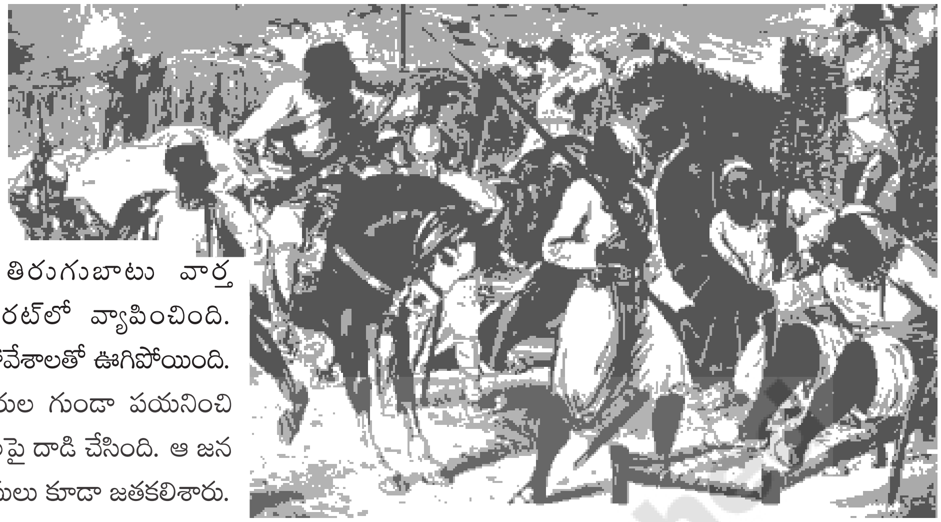

సిపాయిల తిరుగుబాటు వార్త దావానలంలా మీరట్‌లో వ్యాపించింది. పట్టణమంతా ఆగ్రహావేశాలతో ఊగిపోయింది. ప్రజావాహిని బజారుల గుండా పయనించి ఆంగ్లేయుల బంగ్లాలపై దాడి చేసింది. ఆ జన సమూహంతో పోలీసులు కూడా జతకలిశారు. అప్పటికే ఆంగ్లేయుల బంగ్లాలకు నిప్పంటించారు. చాలమంది ఆంగ్లేయులను చంపారు.

చిత్రం-17.6 1857 నాటి మీరట్‌లో సిపాయిల తిరుగుబాటు దృశ్యం

స్థలము: ఢిల్లి, ఎర్రకోట
తేదీ: సోమవారం, 11-5-1857

ఒక్క రోజులోనే మీరట్ సిపాయిలు యమునా నదిని దాటి ఢిల్లీ చేరారు. వారు మొగల్ చక్రవర్తి బహదూర్‌షా జాఫర్‌ను నిర్బంధించిన ఎర్రకోటలోకి ప్రవేశించారు. బహదూర్‌షా జాఫర్‌ను చక్రవర్తిగా ప్రకటించి అతనిని బ్రిటిష్ సార్వభౌమాధికారాన్ని ధిక్కరించడానికి అంగీకరించమని ఒప్పించారు. “ఆంగ్లేయులను పారద్రోలండి, మొగలుల పాలనను తిరిగితెండి” అని తిరుగుబాటుదారులు స్పష్టంగా పిలుపునిచ్చారు.

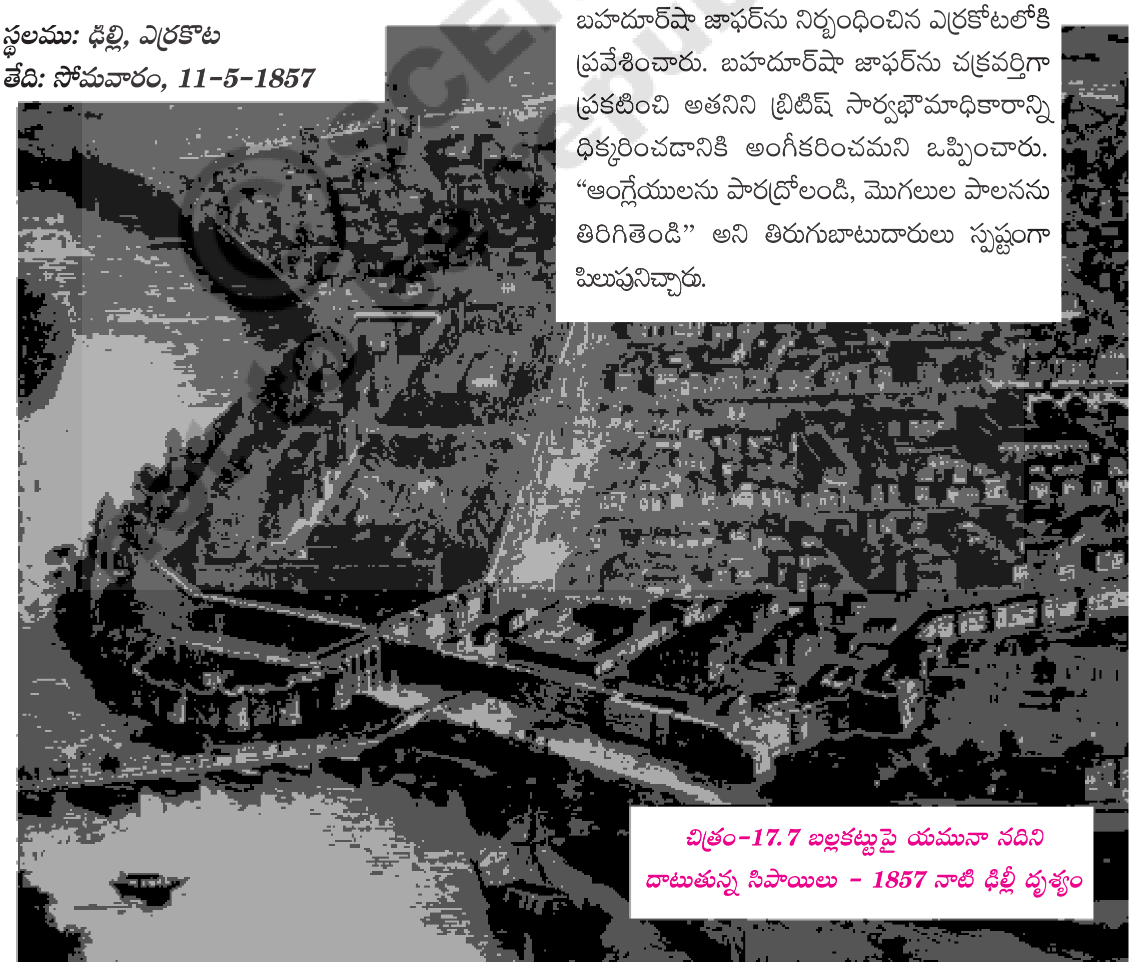

చిత్రం-17.7 బల్లకట్టుపై యమునా నదిని దాటుతున్న సిపాయిలు - 1857 నాటి ఢిల్లీ దృశ్యం

తిరుగుబాటు వ్యాప్తి :

ఈ పిలుపు అందిన వెంటనే, ఆంగ్లేయులకు వ్యతిరేకంగా దేశంలోని అనేక ప్రాంతాలలో తిరుగుబాట్లు వెల్లువెత్తాయి. ఆలీఘర్, మెయిన్‌పురి, బులందర్‌షహర్, అట్టక్, మధుర కంటోన్మెంట్లలోని సిపాయిలు తిరగబడ్డారు. ఆంగ్లేయులు గజగజ వణికిపోయారు. వారిప్పుడు క్లిష్ట పరిస్థితులను ఎదుర్కుంటున్నారు.

అప్పుడు కేవలం 45 వేల మంది బ్రిటిష్ అధికారులు, సైన్యం మాత్రమే భారత దేశంలో వున్నారు. వీరికి వ్యతిరేకంగా 2 లక్షల 32 వేల మంది భారతీయ సైనికులు ఇంగ్లీషువారి సైన్యంలో వున్నారు! ఈ సిపాయిలందరూ తిరగబడ్డారు. ఇక ఆ పట్టణాలలోని ఆంగ్లేయుల ఆస్తులను, ప్రాణాలను ఎవరు కాపాడగలరు? ఆంగ్లేయుల సైన్యంలోని భారతీయులు ఇప్పుడు నమ్మదగినవారు కారు. ఈ పరిస్థితులలో చాల మంది బ్రిటిష్ సైనికులు తమ కుటుంబాలను కాపాడుకోవటానికి వెనుకడుగువేసారు. అందువల్ల తిరుగుబాటును వెంటనే అణచలేకపోయారు. అది ఒక చోటు నుండి మరోచోటికి వ్యాపించసాగింది.

బ్రిటిష్‌వారి చేతిలో రాజ్యాలు పోగొట్టుకున్న రాజకుటుంబాలు చాలావరకు తిరుగుబాటులో చేరాయి. వారిలో ఆవధ్ మాజీ నవాబు, మరాఠీ పీష్వా నానాసాహెబ్ వున్నారు. తిరుగుబాటు చేసిన సైన్యాలు, దేశ వివిధ ప్రాంతాల్లో వున్న పాలకులు ఢిల్లీ వైపు సాగిపోయారు. ఆంగ్లేయులను పారదోలగలమనీ, మొగలుల పాలన పునః స్థాపించగలమనే ఆశ అందరిలో చిగురించింది.

- తిరగబడుతున్న భారతీయులందరినీ మొగలు సామ్రాజ్య భావన ఎందుకు ఐక్యపరిచింది? చర్చించండి.

చిత్రం-17.8 ఆంగ్లేయులతో పోరాడుతున్న రాణి ఝాన్సీ లక్ష్మీబాయి

- మీరు దేనినైనా వ్యతిరేకించితే, దాని స్థానంలో ప్రత్యామ్నాయం ఉండాలి. మీ అనుభవం నుండి ప్రత్యామ్నాయ అవసరం గురించి ఆలోచించండి.

చిత్రం-17.9 తాంతియా తోపే

తిరుగుబాటులో ప్రతి గ్రామం :

ఉత్తరప్రదేశ్, బీహార్‌లలో గ్రామ గ్రామానికి వీధి వీధికి తిరుగుబాటు జ్వాలలు వ్యాపించాయి. రైతులు, జమీందారులు ఆయుధాలు తీసుకొని ఇంగ్లీష్ వారిని, వారి అధికారులను తరిమికొట్టారు. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వానికి పన్ను కట్టకుండా ఆపుచేశారు, రైలు మార్గాలను ధ్వంసం చేసారు. పోలీసు స్టేషన్లను తగలబెట్టారు. టెలిగ్రాఫ్ వైర్లను తెంచివేసి, తంతి-తపాలా కార్యాలయాలను నేలమట్టం చేశారు.

ఆంగ్లేయులు ఇండియాలో కొత్తగా ప్రవేశపెట్టిన వీటిని చిన్నాభిన్నం చేశారు. ఆంగ్లేయుల ఓటమే, భారతీయుల్లో రోజురోజుకి ధైర్యం నింపి ఆంగ్లేయులతో మరింత పోరాడగలం అనే విశ్వాసాన్ని నింపింది.

తిరుగుబాటుదారులు వడ్డీ వ్యాపారుల ఇళ్ళను లూటీ చేసి వారి వద్ద వున్న దస్తావేజులను కాల్చివేశారు. అప్పటివరకూ ఈ వడ్డీ వ్యాపారులు బ్రిటిష్ చట్టాలను అడ్డంపెట్టుకొని గ్రామాలలో పెత్తనం చెలాయించారు.

తిరుగుబాటు అణచివేత :

తిరుగుబాటు ఇంతగా విజయం సాధించినప్పటికీ, బ్రిటిష్ వారు క్రమేణా పరిస్థితిని తమ అదుపులోకి తెచ్చుకున్నారు.

తిరుగుబాటుదారులు ధైర్యంగా పోరాడారు కాని వారిలో రెండు ముఖ్యమైన బలహీనతలున్నాయి. ప్రతి ప్రాంతం, పట్టణంలో తిరుగుబాట్లు అన్నీ వేరువేరుగా జరిగాయి. వారు ఐక్యంగా పోరాడలేదు. వారిలో ప్రణాళికాయుతమైన ఐక్యపోరాటం లేదు. అందువలన ఆంగ్లేయులు ప్రతిప్రాంతంలోని తిరుగుబాట్లను ఒకదాని తర్వాత ఒకటిగా పరిష్కరించుకుంటూ వచ్చారు.

తిరుగుబాటుదారులకు ఆధునిక ఆయుధాల కొరత ఉండేది. వారికి కావలసిన తుపాకులు, ఫిరంగులు, తుపాకి మందు, తూటాలు, భారతదేశం బయట నుండి తెచ్చుకోవలసి వచ్చేది. అందువల్ల తిరుగుబాటుదార్లు పాత తుపాకులు, బాణాలు, ఈటెలు, కత్తులతో పోరాడవలసి

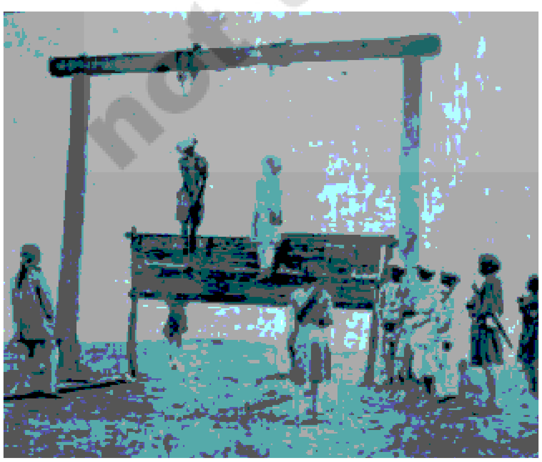

చిత్రం-17.10 తిరుగుబాటుదారులను ఉరితీస్తున్న దృశ్యం

వచ్చింది. ఆధునిక ఆయుధాలతో ఈ కత్తులు, కటారులు ఎంతకాలం పోరాడగలవు?

అయినప్పటికి తిరుగుబాటు వ్యాపించిన వేగం చూసి బ్రిటిష్‌వారు భయపడ్డారు. అందుకే తిరుగుబాటును అణచిన దగ్గరల్లా వారు మహాక్రూరంగా వ్యవహరించారు. తిరుగుబాటుదారులను అమానుషంగా చంపి వారి శవాలను గ్రామాలలోని చెట్లకు ఉరితీసి, గ్రామీణులు తిరుగుబాటుచేస్తే ఎంత తీవ్ర పరిణామాలుంటాయో అర్థమయ్యేలా చేశారు.

కొందరు తిరుగుబాటుదార్లను మరఫిరంగుల ముందుకట్టి ఆ ఫిరంగులను పేల్చి, వారి శరీరాలను ముక్కలు ముక్కలుగా చేసేవారు. శరీరం తునకలై గాలిలో వెదజల్లబడేది. చాలమంది తిరుగుబాటుదారులు ఆంగ్లేయులకు దొరకకుండా ఒక ప్రాంతం నుండి మరొక ప్రాంతానికి పోయి దాక్కొనేవారు. కొందరు నేపాల్ వంటి ప్రదేశాలకు కూడా పోయి దాక్కున్నారు.

బహదూర్‌షా జఫర్ చక్రవర్తిని దూర ప్రాంతమైన రంగూన్‌కు తరలించారు. చివరి మొగలు చక్రవర్తియైన ఆయన అక్కడే మరణించాడు. బ్రిటిష్ వారిని ఎదిరించిన పెద్ద తిరుగుబాటే 1857 తిరుగుబాటు. ఈ తిరుగుబాటును అణిచిన తర్వాత వారి ఆధిపత్యం మరింత బలపడి మరో 90 సంవత్సరాలపాటు పరిపాలన కొనసాగింది.

- సరైన జవాబులను గుర్తించండి.
  - ఎ) 1857 తిరుగుబాటుదారులు మొగలుల పాలనను .... (తొలగించాలని/ప్రతిష్ఠించాలని) కోరుకున్నారు.
  - బి) తమ సైన్యంలో ఎక్కువమంది .... (యూరప్ వారు/భారతీయులు) ఉండటం బ్రిటిష్ సైన్య బలహీనత .
- తిరగబడిన భారత సైన్యాల బలహీనతలు ఏమిటి?

తిరుగుబాటు అనంతరం :

1857 తిరుగుబాటును అణచటానికి ఆంగ్లేయులకు సంవత్సర కాలానికిపైగా పట్టింది. ఈ కాలంలో వారి విధానాలను చాలా వరకు మార్చుకున్నారు. కొత్త విధానాలను అవలంబించారు. 1858లో విక్టోరియా రాణి

ముఖ్యమైన ప్రకటన చేసింది. భారతదేశాన్ని భారతీయ రాజులే పాలిస్తారని ఆమె ప్రకటించింది. దీనితో ఆంగ్లేయులు తమను అధికారం నుండి తొలగిస్తారనే భయం లేకుండా భారతీయ పాలకులు తమ పాలన కొనసాగించారు.

ఈ విధంగా ఆంగ్లేయులు రాజ కుటుంబాలతో మంచి స్నేహ సంబంధాలను నెలకొల్పుకున్నారు. అదే విధంగా జమీందారులకు కూడా వారి ఆస్తులు కాపాడతామని చెప్పి వారికి కావలసిన రాయితీలను ఇచ్చారు.

భారతీయుల మత విశ్వాసాలలో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం జోక్యం చేసుకోదని, పాత సాంప్రదాయాలను కొనసాగిస్తుందని పండిట్‌లకు, మౌల్వీలకు హామీ ఇచ్చారు. భారతీయులను ప్రభుత్వంలోకి తీసుకుంటామని వాగ్దానం చేశారు. 1857లో తమ భారత సామ్రాజ్యాన్ని గుంజుకోవడాన్ని ఆంగ్లేయులు కళ్లారా చూశారనేది వాస్తవం. అందుకే భారతదేశ సంపన్నుల మద్దతు పొందటానికి అవసరమయ్యే అన్ని రాయితీలు ఇచ్చి తమపాలన కొనసాగించే ప్రయత్నాలన్నీ ఆంగ్లేయులు చేశారు.

కీలక పదాలు:

రాయల్ చార్టర్	వలసలు
సుబేదారు	జాగీరు
గుత్తాధిపత్యం	కంటోన్మెంట్
డిమాండ్	మౌల్వీలు

చిత్రం-17.11
బహదూర్ షా జఫర్, అతని కుమారులను అరెస్టు చేస్తున్న కేప్టెన్ హడ్సన్

not to be republished © SCERT

మీ అభ్యసనాన్ని మెరుగుపరచుకోండి

1) యూరోపియన్ వ్యాపార కంపెనీలు ఇండియాలో సైన్యాన్ని ఎందుకు పోషించాయి? కంపెనీల వ్యాపారంలో ఈ సైన్యాలు ఎటువంటి పాత్ర పోషించాయి?

2) 1700, 1800 సంవత్సరాలలో భారతసైన్యాలను యూరపుసైన్యాలు ఎలా ఓడించాయి?

3) 1857లో బ్రిటిష్‌వారికి వ్యతిరేకంగా తిరుగుబాటు చేసిన భారతీయులెవరు? తిరుగుబాటుకు దూరంగా ఉన్నవారెవరు? వారు ఎందుకు అలా చేశారో వివరించండి.

4) 1857లో తమ మత విశ్వాసం దెబ్బతిన్నదని భావించిన సైనికులెవరు? వారు అలా ఎందుకు భావించారు?

5) 1857లో బ్రిటిష్‌వారికి వ్యతిరేకంగా ప్రజలు ఎలా తిరగబడ్డారు?

6) 1857లో తిరగబడ్డ ప్రజలు ఏమి సాధించాలని కోరుకున్నారు?

7) తిరుగుబాటుదారుల ఏ డిమాండ్లను పరిష్కరిస్తానని 1858 రాణీ విక్టోరియా ప్రకటనలో హామీ ఇచ్చింది?

8) మొగలులు భారతదేశంలో అధికారంలోకి రావటానికి, బ్రిటిష్‌వారు అధికారంలోకి రావటానికిగల పోలికలు, భేదాలు ఏమిటి?

9) వాస్కోడిగామా పోర్చుగల్ నుండి భారతదేశానికి చేసిన సముద్ర ప్రయాణమార్గాన్ని పటంలో గుర్తించండి.

10) “విదేశీ దురాక్రమణలను నివారించడానికి ఐక్యత అవసరం” – దీనిపై ఒక లఘుటీక రాయండి.

© SCERT not to be republished